

הערות והארות
בתורת מרן האור לציון יתקבלו במייל
a7205308@gmail.com

גליון 59
פרשת קרח
תשפ"ו

לתרומות והנצחות
ומסירת שמות לברכה והצלחה
a7205308@gmail.com

אור מצוה

השיעור השבועי
מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
בית הכנסת אוהל רחל
רחוב פולנסקי ירושלים

מורינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
ראש ישיבת אור לציון ירושלים

בדיקת סימני טהרה בבהמות ועופות - גדר איסור עשה

מצוה בעצם אפילו שאם בסוף לא הקריב לא קיים מצוה, וכן לגבי בדיקת סימנים זה מצוה בעצם ולא רק היכי תימצא לאכילה. [ואין מברכים על זה כי אינו מצות עשה רגילה אלא מצוה להינצל מאיסור וכמו שיתבאר]. וכן מדויק בלשון ספר החינוך, דלא הזכיר בלשונו שיעור של כוונה, ורק באיסור אכילה של טמאים הזכיר שהאיסור רק בכזית.

גדר מצוה שהיא איסור עשה והאם כוחה כעשה או כלאו

מצוה זה של בדיקת סימני טהרה היא מצוה מיוחדת שהיא איסור עשה, שהרי אין חיוב לבדוק סימני טהרה, ורק אם מגיע לאכול ולא בודק עובר על איסור עשה, כי אין כאן ציווי של לאו להחשיבו אותו שעבר על לאו, אלא עשה לבדוק מתולעים, ואין לזה גדרים של עשה דוחה ל"ת כי אינו מקיים עשה אלא מקיים איסור עשה. ויש הרבה דוגמאות לזה, כגון איסור סחורה בפירות שביעית, שנאמר בתורה לאוכלה ולא לסחורה, ומי שאינו אוכל אינו מבטל עשה, אך מי שסוחר עובר על איסור עשה.

הגמ' בזבחים לד. חוקרת האם לאו הבא מכלל עשה הוא עשה או לאו, כגון במעלה איברי בהמה טמאה ע"ג המזבח, שהתורה אמרה שמקריבים בקר וצאן, והוא הקריב דבר שאינו לא בקר ולא צאן, והביאה בזה מח' ר' יוחנן ור"ל. והגמ' דוחה שלא יתכן שחלקו בזה, כי נאמר בתורה "אותה תאכל" ולא בהמה טמאה, ואח"כ התורה כותבת לאו בפני עצמו על בהמה טמאה, ואם לאו הבא מכלל עשה הוא לאו למה הוצרכה התורה לכתוב על זה לאו מיוחד.

ובספר יד מלאכי לרבינו מלאכי הכהן זצ"ל, מביא מכתב בכלל הלמד מהגאון רבי אברהם ישראל זצ"ל, ובו הוא חוקר מה הכח של איסור עשה האם הוא כמו לאו או כמו עשה, אף שמלכות בודאי אין בו, אך מה הדין לגבי עשה דוחה ל"ת האם איסור עשה נחשב לגבי זה כעשה או כלאו תעשה.

והוכיח מהגמ' בפסחים נח. דמחוסר כיפורים שרוצה להקריב קרבן פסח ואינו יכול שיקריבו עליו קודם שיתכפר בקינו, אף שכבר הקריבו את התמיד ויש עשה דעליה השלם כל הקרבנות כולם העשה של קרבן פסח דוחה את העשה של עליה השלם, והגמ' מקשה מאי אולמיה האי עשה מהאי עשה, ומשני דקרבן פסח הוא עשה שיש בו כרת ועדיף מעשה שאין בו כרת. (והראשונים מבארים שאין בזה את הכללים של בעידניה כיון שזה שיש בו כרת עולה על הכל).

האם חיוב בדיקה הוא חיוב בפני עצמו או תלוי באכילה

נצטוונו לבדוק סימני טהרה כשנבוא לאכול מהעופות והחיות שנא' (ויקרא פרק יא פסוק ב-ג) "וזאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על-הארץ: כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכל".

המנ"ח דן כשרוצה לאכול חצי שיעור האם צריך לבדוק קודם שאוכל, דמצד אחד בחצי שיעור הוא פחות חמור משיעור שלם גם שאין מלקות וגם לא נפסל לעדות ואינו נקרא רשע כי אינו מפורש בתורה.

ומאידך דן המנ"ח בשם האחרונים דיש לומר שהציווי לבדוק קודם אינו תלוי דווקא בשיעור של אכילה, ולדוגמא איסור סחורה בפירות שביעית הוא איסור עשה, ונפסל לעדות לא מדין רשע סתם אלא רשע דחמס, ובאופן שסוחר בפחות מכשיעור לכאן פשוט שעובר בעשה כי האיסור לא תלוי בשיעור האכילה אלא כל שיש לזה שם סחורה במה שעושה הרי הוא עובר באיסור, וכן לגבי בדיקת סימנים האיסור הוא בעצם הבדיקה ולא נאמר בה שיעור.

אך המנ"ח דוחה את דבריהם, דבפשטות זה תלוי באכילה, כי החיוב לבדוק הוא כשבא לאכול, וכיון שחצי שיעור אינו מפורש בתורה לא נאמר בו החיוב לבדוק.

המצוה היא מדיני האכילה או מצוה בפני עצמה - ונפק"מ אם אכל ולא בדק

והנה בתוך דברי המנ"ח יש עוד חידוש, שאם כבר אכל בלא לבדוק ואח"כ בדק ומצא שהוא טהור אעפ"כ עבר באיסור דאורייתא, כי קודם שאכל היה צריך לבדוק, והיינו דאפילו שנתברר שאכל דבר טהור יש כאן ביטול מצוה של בדיקה.

ולכאורה מזה מוכח, שהחיוב בדיקה הוא בפני עצמו, ולא רק מחיובי האכילה, דאם זה מחיובי האכילה אם התברר שאכל טהור איזה איסור עשה, אלא האיסור הוא לבדוק את הסימנים. ומעתה מסתבר מאוד לחייב גם כשרוצה לאכול חצי שיעור, כי הרי כל שבא לאכול חצי שיעור יש בו איסור מן התורה, ואין סיבה שלא יתחייב בבדיקה על זה. [ורק אם זה דין באכילה יש לומר דבחצי שיעור לא חייבה התורה].

ולדוגמא יש מצות אפיית מצות ויש מצות אפיית לחם הפנים, שאפיית מצות אינו מצוה בעצם אלא הכשר בעלמא, משא"כ לחם הפנים זה

לא תיקח האם על הבנים. ותירצו התוס' דאם אשה הייתה פטורה מכל המצוות הללו היה נפק"מ כשהיה לאשה עשה שידחה את הלא תעשה, ורק מחמת שהיא מצווה גם בעשה לא ידחה, כי אין עשה דוחה ל"ת ועשה.

והביאו תוס' דהר"ר יוסף מארץ ישראל הקשה על זה דא"כ אשה יכולה לשרוף קדשים ביו"ט, כי אינה מצווה בעשה של יו"ט אלא בל"ת כי זה מצות עשה שהז"ג, ויבוא עשה של שריפת קדשים וידחה ל"ת של יו"ט. ומזה הוכיח, דבאופן שיש עשה ול"ת ביחד אף מי שאינו מצווה בעשה אינו יכול לדחות את הל"ת בעשה.

ובנו של הקרב"נ רבי מאיר וייל כתב לרעק"א שיש לדחות דברי הר"ר הנ"ל, דהא העשה ביו"ט אינו עשה רגיל אלא איסור עשה, ואפשר לומר שאשה מצווה במצוות עשה שהם איסור עשה. ורעק"א עונה לו בתשובות החדשות סי' פ' (והודפס בכתב וחותם ח"ב), שאף שהוא צודק בסברא אך יש לו גמ' כנגדו, דהגמ' בסוכה כח. דנה שצריך למצוא מקור שאשה מצווה בעשה של תוספת יוה"כ, ואם אשה מצווה באיסור עשה הרי תוספת יוה"כ זה איסור עשה. ונשאר רעק"א בספק.

ובחת"ס או"ח סי' ק"ז הסכים עם ר' מאיר וייל, כי אחרת לאשה היה מותר לסחור בפירות שביעית, וכן היה מותר לה לאכול בפירות שביעית לאחר הביעור, וזה ודאי לא יתכן.

ובבן איש חי בשו"ת תורה לשמה סי' ש' דחה את ההוכחה של החת"ס, דכל מה שאשה פטורה ממצוות עשה שהז"ג, הוא רק באופן שהמצוה עליה בחפצא, כמו שכתבו התוס' בקידושין כט. במה שהגמ' לומדת שאשה פטורה מלמול את בנה שנא' אותו ולא אותה, והקשו תוס' דהא זה מצות עשה שהז"ג, והרמב"ן והרשב"א תירצו דשם זה לא מצוה עליה אלא למול את הבן ובוה"ל"ש הפטור של מצות עשה שהז"ג, וכן כאן למד התורה לשמה דלאשה אסור לסחור בפירות שביעית ואסור לה לאכול פירות שביעית כי יש כאן חפצא של איסור, ולא שייך בזה הפטור של מצוה עשה שהז"ג, ואין הוכחה שבאיסור עשה אשה מצווה אפילו שהז"ג. [וברור שאין כוונת הבן איש חי להוכיח רק מהרמב"ן והרשב"א, ובודאי גם התוס' מודים לדבריו כאן, ורק במצות מילה סברו התוס' שזה מצוה שמוטלת עליה ממש, ושייך בזה הפטור של מצות עשה שהז"ג אף שמעשה המצוה הוא בבן, אך בפירות שביעית מודים שזה חפצא אחר].

תליית הנידון אם פירות שביעית היא עשה בנידון אם בגד יום מצוותו גם בלילה

ונראה דנידון זה אם פירות שביעית נחשב מצות עשה שהז"ג תלוי במחלוקת התוס' והרמב"ם, שנחלקו לגבי מצות ציצית אם בגד יום מצוותו גם בלילה, דעת התוס' שהמצוה גם בלילה, ודעת הרמב"ם שמצוותו רק ביום, וכתבו התוס' דאף שמצוותו גם בלילה חשיב מצות עשה שהזמן גרמא כי מחמת שזה בגד יום הוא חייב בציצית, ור"י צחק וכי מחמת ששורש החיוב הוא ביום ייחשב כזמן גרמא. ונראה שגם על פירות שביעית ר"י היה צוחק כי האיסור של פירות שביעית הוא בכל השנים, ורק שורש האיסור הוא כשגדל בשנה השביעית, אך תוס' יסברו דמחמת שהשורש תלוי בזמן זה נחשב מצות עשה שהזמן גרמא.

והנה הדין של עליה השלם אינו עשה רגיל אלא איסור עשה, ואפ"ה רואים בגמ' שהחשיבה זאת כעשה דלא תירצו שהעשה של פסח ידחה ל"ת של עליה השלם, כי זה נחשב גם לעשה.

וכן הוכיח, דהנה כהן גדול נאסר לישא אלמנה, ואם נשא עובר בעשה של והוא אשה בבתוליה יקח ובלא תעשה של את אלה לא תקח, ובאופן שנפלה לפניו אלמנה לייבום מאחיו הגמ' אומרת שאין העשה של ייבום דוחה את הל"ת והעשה של אלמנה לכה"ג. והרי העשה הזה אינו מצוה עליו כי אינו מחוייב לישוא בתולה, אלא זה איסור עשה, שאם נושא מי שאינו בתולה עובר באיסור עשה, ואפ"ה חזינן שהגמ' מחשיבה אותו כעשה כנגד העשה של ייבום.

הוכחות מדברי רבותינו הראשונים בנידון הנ"ל

אמנם דעת הרשב"א שאינו נחשב כעשה, דהנה המשנה בכתובות לט. כתוב דבאשה שאינה ראויה לו לא נאמר החיוב ש"לו תהיה לאשה" האמור באונס ומפתה, ומקשה הגמ' בדף מ. דיבוא עשה וידחה ל"ת, ומשני דעשה שתלוי בדעתה של האשה אם תרצה בו אינו דוחה ל"ת. (וזה המקור לכל מצוות של בנ"א לחבירו שאינו דוחה ל"ת, כגון פריקה ביו"ט וכיבוד או"א, כי זה תלוי בדעתו של חבירו). והראשונים דנו על איזה ל"ת דיברה הגמ', דרש"י פירש דמדובר בבממזרת, אך הרשב"א פירש דמדובר שהאשה היא מצרי שני, שיבוא העשה ד"ולא תהיה לאשה" וידחה את האיסור של מצרי שני, ואף שהוא עשה ולא לאו, ביאר הרשב"א דאין זה עשה ממש אלא איסור הבא מחמת עשה והוא קל יותר מלא תעשה, ואמרינן בזה שיבוא עשה וידחה ל"ת. הרי להדיא בדברי הרשב"א דאין לו כח כמו עשה.

ובמאיר לעולם ח"א סי' יב העמיד בזה מחלוקת ראשונים, בין התוס' ביבמות כ: לבין הרמב"ם בהלכ' ייבום פ"ו ה"י, לגבי ייבום אם הוא דוחה לאו או לא. יעו"ש בהרחבה.

ובקה"י ביבמות סי' טו כתב דאין להוכיח מהגמ' בפסחים הנ"ל, כי מצות עשה של עליה השלם היא מצות עשה גמורה, ואף שאין זה מעשה של עשה אלא מעשה הקרבה שמבטל את העשה. וזה חידוש גדול.

אמנם הגר"ש דויטש זצ"ל בספרו ברכת כהן בסי' נב עה"ת הוכיח כן מהרמב"ן בהשמות שמנה את המצוה של עליה השלם כמצות עשה דאורייתא, אף שלא מנה את שאר המצוות של איסור עשה.

והמלבושי יו"ט תירץ כן גם על ההוכחה מאיסור אלמנה לכה"ג, דאינו סתם איסור עשה אלא עשה גמור, והדברים פלאיים. ואת עיקר ההוכחה מאלמנה לכה"ג הביא גם הבית מאיר אה"ע סי' קעד והחזו"א בשו"ת סי' תפט.

אם אשה מצווה באיסור עשה - האם איסור עשה מוגדר כעשה או כלאו ויש לדון אם אשה מצווה באיסור עשה, האם זה נחשב כמצות עשה שאשה לא חייבת אם זה זמן גרמא, או שזה נחשב לאו שגם אשה מחוייבת בו [ולשון הרשב"א הנ"ל שזה לאו קלוש].

והנה בגמ' בקידושין לד. מונה את המצוות שלא הזמן גרמא שהם מזוזה מעשה אבידה ושילוח הקן, והקשו התוס' הרי בהם נאמר גם לאו במעשה לא תשים דמים בביתך ובאבידה לא תוכל להתעלם ובשילוח הקן כתוב

אך בשביל לחיות אמונה לא מספיק אמונה שכלית, בן אדם יש לו נפש שחווה דברים ויש לו רצונות ותשוקות, וכל עוד שהנפש לא קולטת את האמונה אי אפשר לצאת למלחמה. דוגמא לזה מה שרואים בצבאות אומות העולם, שצנחנים לא צונחים רק בשעת מלחמה, הם חייבים לעשות נסיונות לפני כן, כי לא מספיק לדעת בידיעה שכלית מה צריך לעשות, כי הנפש לא תשתף פעולה. אותו דבר זה אמונה.

ובאמת היה צריך להיות שכל החויות שעם ישראל עברו יתן להם אמונה גם בנפש. אך משה רבינו כבר אומר "ולא היה להם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע", מה הפירוש? הרי ודאי היה להם אזנים ועינים. אלא הפשט, שהם לא התעסקו בזה, הלב והעינים עסקו בדברים אחרים. רק כשיש רצון באדם לעלייה רוחנית ולהתרום לקירבת ה', הוא יכול לקלוט את האותות והמופתים.

אם אדם מתעסק להתרום, והרצון הפנימי הוא לידבק בה', הוא קולט את כל העולם כחויות של אמונה, יש לו נפש מאמינה, ויש לו את הקב"ה איתו. אבל אדם שעסוק כל היום בעצמו, ורק מקיים את המצוות כחובה, נשאר לו אמונה מלאה רק בשכל, אך החיים שלו הם לא חיי אמונה.

הפסוק אומר "שכן ארץ וראה אמונה", אמונה רואים, לא מספיק שזה בשכל.

התפקיד שלנו זה "והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך", לשאוף תמיד לחיות חיי דביקות בה', שבתי בבית ה' כל ימי חיי, כל הזמן לרצות יותר, להתפעל יותר, שכל הכוחות נפש יהיו בתנועה לכיוון הקב"ה.

"למען תספר באזני בנך" הציווי הוא "לספר", להרגיש את האמונה. אברהם אבינו האמין בה', הוא היה בן מאה והקב"ה אומר לו שיהיה לו בן, והוא רגוע לחלוטין. זה הציווי של האמונה, לחיות את זה בנפש יותר ויותר. ה' יעזרנו.

הזכרנו בעבר את הפסוק בפרשת כי תבוא. משה רבינו אומר לעם ישראל לאחר שמזכיר את האותות והמופתים אשר ראו עינך, "ולא נתן ה' להם לב לדעת ועינים לשמוע עד היום הזה", אפילו שראו את כל הניסים העצומים המסר של הניסים לא נקלט.

וכותב רש"י עד היום הזה הכוונה שהיום כן נתנו את ליבם, שבאותו יום משה רבינו כתב ספר תורה ונתן לבני לוי, ועם ישראל באו אל משה ואמרו לו רבינו משה אף אנו עמדנו בסיני וקיבלנו את התורה ומה אתה משליט את בני שבטך עליה, ושמח משה על הדבר היום הבנתי שאתם חפצים ודבקים במקום.

רואים כאן שהצורה של יהודי זה כל הזמן לשאוף, לרצות עוד תורה ועוד יראת שמים, ולכן רק כשמשה ראה את זה שמח ואמר שעכשיו הגיעו לדרגה הזאת שיש להם תשוקה לתורה ולהתקדמות רוחנית. ככה הארכנו כבר בעבר.

אך עדיין צריך להבין, מה זה קשור למה שכותב הפסוק שמדבר על האותות והמופתים, הרי הצמאון שנוצר אצלם זה לתורה וירא"ש, ומה זה קשור לראיית המופתים שמזכיר הפסוק.

בפרשה שקראנו אומר ה' למשה רבינו "עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבך", ה' אומר לעם ישראל שהם עדיין לא מאמינים. וזה דבר מופלא שלאחר כל האותות שהם ראו הם באמת עדיין לא מאמינים, כמו שמעיד עליהם ה'.

וכאן יש נקודה עדינה מאוד. האמונה זה דבר גדול, עד שעל אברהם הפסוק אומר "והאמין בה' ויחשיבה לו לצדקה", הרי שאפילו אצל אברהם יש בזה שבח שהאמין בה', מה שלכאורה יש לכל אחד.

החזו"א באמונה ובטחון מסביר את הדבר, שאמונה זה נטיית הנפש, ולא הבנה בתפישה שכלית. אין ספק שעם ישראל בשכל האמינו בה',

